

GRÓF KLEBELSBERG KUNO.

AZ ECKERMANNAL folytatott beszélgetések során Goethe az ember halhatatlanságáról szólva, a következőket mondta: «Továbbélésünkről való meggyőződéssem a tevékenység fogalmából fakad; mert ha utolsó leheletemig tevékeny voltam, úgy a természet köteles számomra a létezés egy új alakjáról gondoskodni, minthogy a jelenlegi szellememet már nem bírta el tovább».

Klebelsberg Kuno egész élete nagyszerű és következetes igénybejelentés a goethei halhatatlanságra. Szüntelen tevékeny lelkében, mely ösztönösen irtózott a tétlenség kárhozátától, az alkotás vágya valósággal szenvedéllyé tüzesedett. A tervezés céltudatos merészsége benne bámulatos szervező erővel és akadályokat nem ismerő akarattal egyesült.

Történésznek indult s utóbb mint kultúrpolitikus is történelmi ihlettel és történelmi felelősséggel dolgozott. A történelmi ihlet nála a mult tanulságain kívül abból a termékeny kapcsolatból is táplálkozott, mely családját ősei vérehullásával a hazai földhöz fűzte. Történelmi konstruktív fantáziája az államférfiúi hivatottság talajába belégyökeresve nem a multat, hanem a jövőt formálta. Minden elgondolásával és minden alkotásával arra törekedett, hogy a megrendült és kereteiből kizöckkent nemzeti élet számára új alapokat és új kereteket teremtsen s a nemzeti életenergiák számára új állomásokat létesítsen. Ebben a nagy átfogású munkájában a történelmi felelősség «perzselő tudata» mellett az a szent optimizmus vezérelte, mellyel a mi «bűneiben és hibáiban is nagyszerű népünk» jövőjében hinni tudott. Az államférfi és kultúrpolitikus első kötelességének azt tartotta, hogy balsorssujtotta nemzetét a bénító csüggedés mélységeiből kivezesse s önmagában való hitét megerősítse. Ennek a missziótudatnak a történelmi felelőssége minden pénzügyi felelősségnél nagyobb súllyal nehezedett a lelkére, mert úgy érezte, hogy nincs olyan nagy és fájdalmas áldozat, melyet e cél érdekében meg ne kellene hozni. Jól tudta, hogy az államháztartás pénzügyi egyensúlyának számos szlopokon nyugvó narkózisával, ha mögöttük meddőség és céltalanság démonai járnak haláltáncukat, nemzetet megmenteni és fölemelni nem lehet. Ez magyarázza meg kultúrpolitikai programjának messze jövőbe látó célkitűzéseit és merész lendületét. Munkája nemzetmentő jelentőségébe vetett szilárd hite adott neki erőt és elszántságot, hogy terveit a meg-megújuló támadások ellenére is megvalósítsa. Szóval és írásban kitergetett tervei magyarázatában és védelmében nem ismert fáradságot, bárha nem egyszer szomorúan kellett tapasztalnia, hogy a

gazdasági depresszióból táplálkozó gúny és kishitőség messzehangzó varjúkárogását nem tudja elhallgattatni.

Klebensberg számára, aki politikai iskoláját nagy barátja, Tisza István oldala mellett járta, a nagy alkotások korszakát a háború utáni évek hozták meg. Miután előzőleg már irányításaival és anyagi erőforrások előteremtésével a történeti kutatásnak hatalmas lendületet adott, 1922-ben a kultuszminiszteri széket elfoglalva, lázas gyorsasággal fogott hozzá a nemzet egészét felölelő hatalmas kultúrpolitikai programjának a megvalósításához, melynek első vonalában a neonacionalizmus névvel jelölt nemzetnevelő munka állott. Ebben a programban meg akarta értetni nemzetével, hogy az új idők mindenkivel szemben fokozott igényeket támasztanak. A szónokló, sopánkodó és szalmaláng-hazaszeretet ideje lejárt. Ma mindenkinek áldozatos munkával, tettekkel kell szolgálni a hazát. Ennek az új magyar férfieszménynek a kiformalására teremtette meg idehaza és a külföldön az intézmények és collegiumok egész sorát, mert benne látta annak a kultúrfőlénynek a személyi biztosítékát, mely nélkül a nemzet elernyedtt életenergiái a környező népek ádáz élet-halálversenyében föltétlenül alulmaradnának. Ennek az elgondolásnak a szolgálatába állította minden alkotó erejét. Ezért pártolta és látta el kutató intézetekkel a tudományos munkát s ezért fáradozott azon, hogy az alföldi tanyai iskolák százaival a nemzet általános műveltségi szintjét emelje. A tudomány munkásaitól megkívánta, hogy sztratoszféri magasságokban való keringés helyett kapcsolódjanak belé a ma problémáiba, legyenek eleven tényezői a nemzet életének, mert a mai súlyos időkben csak így szerezhetik meg a nemzeti közvélemény erkölcsi és anyagi támogatását. A tudományos munkának ezzel a nemzetetükai alapvetésével párhuzamosan az erkölcsi erőforrásokat egész kultúrpolitikájában egyre fokozottabb figyelemre méltatta. Belátta, hogy a pusztá értelmi főlény erkölcsi integritás nélkül nemzetünk fennmaradását és fölemelkedését nem biztosíthatja. Ezért igyekezett iskolapolitikájában a lélekformáló, jellemfejlesztő energiáknak mind nagyobb szerepet juttatni s a nemzet etikai újjászületése érdekében tartotta szükségesnek új, egészséges közszellem kialakítását, amely munkában lelkes közreműködésével alapított folyóiratunknak vezető szerepet szánt.

A forradalom és a kommün gyászos tanulságai érlelték meg lelkében a meggyőződést, hogy az országcsönkítés következtében amúgy is túldimenzinálnak érzett Budapest mellett a magyar kultúra számára új, vezetésre képes fellegvárakat kell teremteni. A választás szinte természetesen esett arra a városra, melynek falai közül a nemzeti újjászületés heroikus erőfeszítéssel megszervezett csapatai új honfoglalásra indultak. Ebből a kettős gyökérből táplálkozva, terebélyesedett meg Klebensberg lelkében Nagy-Szeged gondolata, melynek megvalósítása során nem érte be intézmények egyszerű létesítésével és áttelepítésével, hanem minden építkezését belékapcsolta abba a nagyszabású város-

rendezési és városfejlesztési tervbe, melynek időközben elárvult és többszörösen megbontott kereteit az 1879-i árvíz után még Tisza Lajos fektette le. Aki ma a Tiszaparton elhúzódó egyetemi klinikákat s a komoly monumentálításában és egységében lenyűgöző Fogadalmi-teret bejárja, annak el kell ismernie, hogy Klebelsberg nagy barokk-példákon nevelt városépítő fantáziája a legnehezebb terepviszonyokon is fölényesen tudott győzedelmeskedni. Bámulatra méltó az a fáradhatatlan, prófétai lendületű munka, mellyel alföldi nagy városaink, elsősorban Szeged és Debrecen történeti hivatástudatát élesztgette és erősítette s őket az áldozatos honszeretet példaadásaira serkentette. Kétségtelen, hogy a még külföldi viszonylatban is nagyarányú szegedi és debreceni egyetemi építkezések a budapesti egyetemtől vonták el az életerőket. A Pázmány-egyetem fokozatos gyengítésére irányuló egyetempolitika tévedéseit a jövő korrigálni fogja. Viszont azonban az igazság nevében arra is emlékeztetnünk kell, hogy Klebelsberg tudománypolitikai elgondolásában eredetileg a budapesti egyetem nagyarányú fejlesztése is helyet kapott. A multhatatlanul szükségessé vált egyetemi építkezéseket a Lágymányos rendezésével és a borárostéri híd építésével kapcsolatban kívánta megoldani. Ugyanitt, az egyetemi természettudományi telep szomszédságában akart új hajlékot adni a Nemzeti Múzeum természetrajzi gyűjteményeinek. Csak mikor a lágymányosi terv véglegesen elbukott, kezdett számolni «azzal a lehetőséggel, hogy tudományos életünk középpontját Szegedre és Debrecenbe kell áthelyeznünk».

A nagy miniszter, akit tárcájához nem a hatalmi szomj, hanem az alkotás vágya fűzött s aki az élet jelenségeit nem elszigetelten, hanem nagy összefüggésben látta, mindent elkövetett, hogy a magyar kultúra értékeit az európai népek szellemi életének áramkörébe bekapcsolja. Ezért teremtette meg a külföldi intézeteket, ezért küldte a legnehezebb években az elszegényedett középosztály fiait ösztöndíjjal százsámra külföldre, ezért járta a külföldet, tartott előadásokat s ezért hívta meg a külföldi szellemi élet vezéreit hazánkba, akik a nagyarányú kulturális munka láttára rendesen nemzetünk történeti hivatottságába vetett hittel távoztak körünkből. Nem egyszer hallottam német és olasz tudósok ajkáról a megjegyzést, hogy Klebelsberget irigylik tőlünk s ilyenkor, mikor láttam, milyen hősi elszántsággal küzdi át magát terveivel a megértetlenség ingoványain, sokszor szinte arra gondoltam, hogy ezt a kivételes tehetségű férfiút a sors számunkra túlméretezte.

Nem volt a magyar szellemi életnek egyetlen területe sem, melyre termékeny kezdeményezésének magvetését ne hullatta volna. A történettudományok megsegítését követte a természettudományok talpraállítása s közben a nemzeti zene fejlesztéséről sem feledkezett meg. Ebben a munkában sokoldalú érdeklődése támogatta, mely biztos emlékezőtehetséggel párosult. Orvos és természettudós barátainak magyarázatai mélyen lelkébe vésődtek s a szegedi orgona bonyolult berendezésének is rövidesen ő lett legavatottabb Ciceroneja. Rengeteget

olvasott, tudományos munkák mellett gondosan forgatta a nagy enciklopédiákat s a nap füzere gyanánt esténként szívesen merült el költők olvasásába.

A jövővel szemben érzett történelmi felelősség tüzelte alkotó munkára, ennek a felelősségnek a szent vértetében vállalta a népszerűtlenség átkát s az igaztalan támadások minden keserűségét. Ez az a vértet, amit a sírba is magával vitt.

S itt eszembe jut az a beszélgetés, melyet egy alkalommal oly rajongva szeretett hidegkúti kertjében az örökkévalóság kérdéséről folytattunk: «Legfőképpen azért vágyom a sírontúli örökéletre, — mondotta, — hogy továbbra is mindörökre együtt maradhassak azokkal, akiket az életben szerettem».

Klebelsberg tehát nem a szellemi tevékenység, hanem a szeretet jogán ostromolta az örökkévalóságot, mely a goethei jogcímen is megilleti s melyet az Isteni Kegyelem sem tagadhat meg tőle.

Hekler Antal.

PÁSZTORDAL.

*Mint fiatal pásztor, aki kopár réteken keresztül
terelgeti a nyáját szóttalanul és nézi
merengő szemmel a felhőt és az egek
szapora csillagait, — mentem a réten.
Bolom friss ág volt s tünődve szorította ujjam,
babráltam vele virágok tövén és füvek hajlásain,
kergettem farkast,
de kezemmel simogattam az egynapos bárányt.
Néha földredöltem egy árnyékkal-intő
bokor alatt s becsukott szemmel
rózsaszín álmok röpködtek körül
piros pillangókként s vadrózsák között
derülve keltem.
Kiszakadt belőlem ilyenkor a dal,
mint a párás földből eke nyomán a régi cserép
és énekeltem a lápos árvaságban
fiatal énekeket, —
rengett az oldal.*

*Már elmúlt a nyár
s csak állataimat nézegetem,
melyek nedves orral bökdösik kezemet
s meleg értelemmel fénylenek szemeik.
Biztatgatnak,
hogy énekelni kell akkor is, ha senki sem hallja
és ha visszhang nélkül távolodik is el a dal
hegyoldal mögé.*

Pálffy István.